

G. RICCI,

WZORY ZASADNICZE W TEORII OGÓLNEJ ROZMAITOŚCI
I ICH KRZYWIZNY. ¹⁾

Zamierzam tu przy pomocy metod Rachunku różniczkowego bezwzględnego ²⁾ wyprowadzić wzory zasadnicze teorii rozmaitości n -wymiarowych natury jakiegokolwiek, uważanych za znajdujące się w jakiegokolwiek innej rozmaitości $(n+m)$ -wymiarowej.

Prof. Bianchi w niemieckim przekładzie swojej „Geometrii różniczkowej“, wyprowadził te wzory dla przypadku $m=1$ metodą prostą i wytworną, lecz z trudnością zastosować się dającą do przypadku ogólnego. W przypadku tym wzory te są co do swojej istoty podane w rozprawie Vossa w t. 16 Math. Ann., lecz w sposób, mało nadający się do zastosowań geometrycznych. Dla tego to uważam za właściwe powrócić do tego przedmiotu, by wzory te przedstawić w postaci prostszej, przy pomocy znakowań, właściwych metodom przezemnie stosowanym, i aby wyprowadzić z nich niektóre wnioski, dotyczące krzywizny w jakiegokolwiek rozmaitości.

Co się tyczy znakowań i metod Rachunku różniczkowego bezwzględnego, odsyłam czytelnika do wykładu tegoż, ogłoszonego w t. 12 „Prac matematyczno-fizycznych“, którą to pracę cytować będziemy w skróceniu literą P, dodając do niej liczby odpowiedniego rozdziału, paragrafu i ewentualnie wzoru.

¹⁾ Z „Rendiconti della R. Accademia dei Lincei“ (1902); przekład za upoważnieniem Autora.

²⁾ G. Ricci i T. Levi-Civita. Metody rachunku różniczkowego bezwzględnego „Prace matematyczno-fizyczne“, t. 12, str. 11—94.

1. Niechaj:

$$\varphi \equiv \sum_1^n a_{rs} dx_r da_s, \quad \psi \equiv \sum_1^{n+m} c_{uv} dy_u dy_v,$$

będą dwie formy różniczkowe dodatnie. Aby rozmaiłość V_n , określona przez pierwszą z tych form, była zawarta w rozmaiłości V_{n+m} , określonej przez drugą, jest koniecznym i dostatecznym, by można było wyznaczyć y_1, y_2, \dots, y_{n+m} w funkcji wielkości x_1, x_2, \dots, x_n tak, aby spełniały się równania:

$$(I) \quad \sum_1^{n+m} c_{uv} y_{u/r} y_{v/s} = a_{rs} \quad (1)$$

Biorąc pochodne spółzmiennicze tych równań względem φ , otrzymamy równania, którym równoważne są następujące:

$$(1) \quad \sum_1^{n+m} c_{u/r} \sum_1^{n+m} (c_{uv} y_{v/st} + \sum_1^{n+m} c_{v,w} y_{r/s} y_{w/t}) = 0,$$

gdzie symbole c_{uv} są spółczynnikami Christoffela pierwszego gatunku, należącymi do formy ψ .

Niechaj $\varepsilon_{\alpha\beta}$ oznacza zero albo jedność, stosownie do tego, czy α i β są różne albo równe; wyznaczmy wyrażenia $z_{\alpha/\mu}$ w ten sposób, aby spełniały się równania:

$$(2) \quad \sum_1^{n+m} y_{u/v} z_{\alpha/u} = 0,$$

$$(3) \quad \sum_1^{n+m} c^{(uv)} z_{\alpha/u} z_{\beta/v} = \varepsilon_{\alpha\beta},$$

gdzie $c^{(uv)}$ są spółczynniki formy wzajemnej z formą ψ .

Wielkości $z_{1/\mu}, z_{2/\mu}, \dots, z_{n+m/\mu}$ można uważać (P. II. 1) jako układy spółrzędnych spółzmienniczych m ortogonalnych kongruencji linii, nakreślonych w rozmaiłości V_{n+m} i normalnych do rozmaiłości V_n . Układy spółrzędne przeciwniennicze tych kongruencji będą miały elementy:

$$z_{\alpha}^{(u)} = \sum_1^{n+m} c^{(uv)} z_{\alpha/v}.$$

¹⁾ Skaźniki r, s, t , o ile im nie są nadane wartości szczególne, rozumiemy zawsze, jako przyjmujące wszystkie wartości $1, 2, \dots, n$; skaźniki u, v, w mają przybierać wartości $1, 2, \dots, n+m$; skaźniki zaś $\alpha, \beta, \gamma, \dots$ wartości $1, 2, \dots, m$.

Wprowadziwszy nieoznaczone $b_{\alpha/r s} = b_{\alpha, r s}$, będzie można zamiast równań (1) wziąć następujące:

$$(II) \quad y_{u/r s} = \sum_1^m z_{\alpha}^{(u)} b_{\alpha/r s} - \sum_1^{n+m} c^{(uv)} c_{v w, u} y_{r/s} y_{w/s}.$$

2. Z równań (2), po wzięciu ich pochodnych spółzmienniczych względem φ i uwzględnieniu równań (II), wynikają równania:

$$\sum_1^{n+m} y_{u/r} (z_{\alpha/\mu/s} - \sum_1^{n+m} z_{\alpha}^{(v)} c_{v w, v} y_{w/s}) = -b_{\alpha/r s},$$

które równoważne są następującym:

$$(4) \quad z_{\alpha/\mu/s} = \sum_1^{n+m} c_{v w} z_{\alpha}^{(v)} c_{v w, v} y_{w/s} - \sum_1^{n+m} c_{v w} \sum_1^n b_{\alpha/v s} y_{w}^{(v)} + \sum_1^m \mu_{\alpha\beta/s} z_{\beta/\mu},$$

gdzie $\mu_{\alpha\beta/s}$ są nowe nieoznaczone, które, jak to wynika po wzięciu pochodnych równań (3), powinny być połączone związkami:

$$(5) \quad \mu_{\alpha\beta/s} + \mu_{\beta\alpha/s} = 0.$$

Równaniom (4) są równoważne następujące:

$$(4') \quad z_{\alpha/\mu/s}^{(u)} = - \sum_1^{n+m} c^{(uv)} z_{\alpha}^{(v)} c_{v w, u} y_{w/s} - \sum_1^n b_{\alpha/v s} y_{w}^{(v)} + \sum_1^m \mu_{\alpha\beta/s} z_{\beta}^{(u)}.$$

Weźmy pochodne wzorów (II) przy uwzględnieniu równań (4') i wyrzucmy pochodne trzeciej wielkości y , stosując znane wzory (P. I, 6. (23)). Dojdziemy tym sposobem do układu wzorów, który możemy rozbić na dwie następujące grupy:

$$(III) \quad \sum_1^m (b_{\alpha/r t} b_{\alpha/v s} - b_{\alpha/r s} b_{\alpha/v t}) + \sum_1^{n+m} c_{u v'} c_{u v', v'} y_{\alpha/\mu} y_{v'/r} y_{v'/s} y_{v'/t} = a_{p r, s t};$$

$$(IV) \quad b_{\alpha/r s t} - b_{\alpha/r t s} + \sum_1^m (\mu_{\alpha\beta/s} b_{\gamma/r t} - \mu_{\alpha\beta/t} b_{\gamma/r s}) + \sum_1^{n+m} c_{u v'} c_{u v', v'} z_{\alpha}^{(u)} y_{v'/r} y_{v'/s} y_{v'/t} = 0,$$

w których $a_{p r, s t}$ i $c_{u v', v'}$ przedstawiają symbole Riemanna, odnoszące się do form φ i ψ .

Wzory (III) i (IV) stanowią uogólnienie: pierwszy wzoru Gaussa a drugi wzoru Codazziego w zwyczajnej teorii powierzchni.

Jeżeli rozmaiłość V_{n+m} ma krzywiznę stałą K , wzory (III) i (IV) przybierają odpowiednio postać:

$$\sum_1^m (b_{ajr} b_{ajrs} - b_{ajrs} b_{ajr}) + K (a_{rs} a_{rt} - a_{st} a_{rs}) = a_{pr, st},$$

$$b_{ajrst} - b_{ajrst} + \sum_1^m (\mu_{2\beta} b_{\beta jrs} - \mu_{2\beta} b_{\beta jrs}) = 0.$$

Aby rozmaiłość V_n można było uważać jako zawartą w rozmaiłości V_{n+m} , w przypadku tym będzie konieczne i dostateczne, by można było wyznaczyć b_{ajrs} i $\mu_{2\beta}$ w ten sposób, aby czyniły zadość tym równaniom.

3. Do wzorów (I), (II), (III) i (IV) można zastosować dla każdej liczby m przekształcenie, wyłożone przezemnie w przypadku $m=1$ (P. IV. 4).

Przyjmijmy w rozmaiłości n -kongruencyę ortogonalną odniesienia [1], [2]...[n] i niechaj $\lambda_{1/r}, \lambda_{2/r}, \dots, \lambda_{n/r}$ będą układy współrzędne współzmiennicze składających ją kongruencyj. Położmy:

$$(A) \quad y_{n/r} = \sum_1^n \xi_i^{(n)} \lambda_{i/r},$$

$$(6) \quad b_{ajrs} = \sum_1^n \omega_{ahk} \lambda_{h/r} \lambda_{k/s},$$

$$(7) \quad \lambda_{i/rs} = \sum_1^n \gamma_{ihk} \lambda_{h/r} \lambda_{k/s}.$$

Na mocy wzoru (A) wzory (I) przybiorą postać:

$$\sum_1^n \lambda_{h/r} \lambda_{k/s} \sum_{uv}^{n+m} c_{uv} \xi_h^{(u)} \xi_k^{(v)} = a_{rs},$$

albo (P. II. 1. (4')):

$$\sum_{uv}^{n+m} c_{uv} \xi_h^{(u)} \xi_k^{(v)} = \varepsilon_{hk} \quad (1)$$

A ponieważ wzory te wyrażają wprost, że $\xi_1^{(u)}, \xi_2^{(u)}, \dots, \xi_n^{(u)}$ są układami współrzędnych współzmienniczych n kongruencyj liniowych, zawartych w rozmaiłości V_{n+m} (które, jak to wynika z wzorów (A), dla punktów rozmaiłości

¹⁾ Skażniki i, h, k to i w następstwie mogą przybierać wartości 1, 2... n .

V_n zlewają się odpowiednio z ([1], [2]...[n]), możemy zamiast nich podstawić wzory (A), byleby w nich wielkości $\xi_i^{(u)}$ miały znaczenie dopiero co ustanowione.

Wzory (II), przy uwzględnieniu wzorów (A) i równań (6), przybierają postać:

$$\sum_1^n \lambda_h^{(r)} \lambda_k^{(s)} y_{n/rs} = \sum_1^m \alpha^{(u)} \omega_{ahk} - \sum_1^{n+m} c^{(uv)} \xi_h^{(u)} \xi_k^{(v)} c_{rs, uv};$$

z wzorów zaś (A), gdy weźmiemy ich pochodne współzmiennicze względem φ i uwzględnimy równania (7), znajdziemy:

$$\sum_1^n \lambda_h^{(r)} \lambda_k^{(s)} y_{n/rs} = \sum_1^n \xi_i^{(u)} \gamma_{ihk} + \frac{d \xi_h^{(u)}}{ds_k}.$$

Wzory (II) przekształcają się przeto na następujące:

$$(B) \quad \frac{d \xi_h^{(u)}}{ds_k} = \sum_1^m \alpha^{(u)} \omega_{ahk} - \sum_1^n \xi_i^{(u)} \gamma_{ihk} - \sum_1^{n+m} c^{(uv)} \xi_h^{(u)} \xi_k^{(v)} c_{rs, uv},$$

lub na równoważne:

$$(B') \quad \frac{d \xi_{hju}}{ds_k} = \sum_1^m \alpha \omega_{ahk} z_{hju} - \sum_1^n \gamma_{ihk} \xi_{i ju} + \sum_1^{n+m} c_{uv, w} \xi_h^{(u)} \xi_k^{(v)}.$$

Nakoniec wzory (III) i (IV) przybierają odpowiednio postać:

$$(C) \quad \left\{ \begin{aligned} \sum_1^m (\omega_{atk} \omega_{ajh} - \omega_{ajt} \omega_{ahk}) + \sum_1^{n+m} c_{uv, rs} c_{uv, rs} \xi_h^{(u)} \xi_k^{(v)} \xi_j^{(r)} \xi_k^{(s)} \\ = \sum_1^n a_{pr, st} \lambda_h^{(p)} \lambda_j^{(q)} \lambda_k^{(r)}. \end{aligned} \right.$$

$$(D) \quad \left\{ \begin{aligned} \frac{d \omega_{ajj}}{ds_i} - \frac{d \omega_{ait}}{ds_j} + \sum_1^n \{ \omega_{atk} (\gamma_{kji} - \gamma_{kij}) + \omega_{ajk} \gamma_{kit} - \omega_{atk} \gamma_{kij} \} \\ + \sum_1^m \left(\omega_{\beta it} \frac{d \mu_{a\beta}}{ds_j} - \omega_{\beta jt} \frac{d \mu_{a\beta}}{ds_i} \right) + \sum_1^{n+m} c_{uv, rs} c_{uv, rs} \xi_h^{(u)} \xi_i^{(v)} \xi_j^{(r)} \xi_t^{(s)} = 0. \end{aligned} \right.$$

4. Ponieważ:

$$\xi_{hju} = \sum_1^{n+m} c_{uv} \xi_h^{(v)},$$

przeto, jeżeli przez θ_{hju} oznaczymy kąt, który linia kongruencyi [h] czyni z linią współrzędną y_u , nakerśloną w rozmaiłości V_{n+m} , będzie:

$$(8) \quad V \overline{c_{nu}} \cos \vartheta_{hju} = \xi_{hju},$$

przez co wzory (B') przekształcają się na następujące:

$$-V \overline{c_{nu}} \sin \vartheta_{hju} \frac{d\vartheta_{hju}}{ds_k} = -\cos \vartheta_{hju} \frac{dV \overline{c_{nu}}}{ds_k} + \sum_1^m \omega_{ak} z_{aj/n} - \sum_1^n \gamma_{ihk} \xi_{iu} + \sum_1^{n+m} c_{ur,w} \xi_k^{(r)} \xi_h^{(w)}.$$

Przyjmijmy, że rozmaiłość V_{n+m} jest euklidesową i że y_1, y_2, \dots, y_{n+m} są współrzędnymi kartezjańskimi ortogonalnymi. Wzory poprzedzające przybierają wtedy postać:

$$(9) \quad -\sin \vartheta_{hju} \frac{d\vartheta_{hju}}{ds_k} = \sum_1^m \omega_{ak} z_{aj/n} - \sum_1^n \gamma_{ihk} \xi_{iu}.$$

Weźmy jakikolwiek punkt O rozmaiłości V_n i dajmy, że oś y_1 jest normalna do V_n w punkcie O ; będzie w tym punkcie:

$$\vartheta_{h11} = \frac{\pi}{2}, \quad \xi_{ij1} = 0,$$

a stąd równania (9) dadzą dla $u = 1$:

$$(10) \quad -\frac{d\vartheta_{h11}}{ds_k} = \sum_1^m \omega_{ak} z_{aj1}.$$

Ponieważ $z_{11}, z_{21}, \dots, z_{m1}$ są dostawy kątów, które oś y_1 czyni z m kierunkami, wychodzącymi z punktu O i w tym punkcie normalnymi wzajemnie i do rozmaiłości V_n , przeto stronę drugą równania (10) uważać można jako wyrażenie rzutu na kierunek y_1 wektora normalnego do rozmaiłości V_n , a który wzdłuż kierunków wymienionych ma składowe ω_{ak} .

Dla $k=h$ równanie (10) orzeka, że wektor ten, wzięty w kierunku przeciwnym i rzucony na jakikolwiek kierunek $[\beta]$ normalny do rozmaiłości V_n , przedstawia krzywiznę rzutu linii $[h]$ na układ płaski $[h\beta]$, określony przez kierunki $[h]$ i $[\beta]$. Z tego powodu wektor o składowych — ω_{ak} nazwany być może krzywizną normalną względem rozmaiłości V_{n+m} kongruencyj $[h]$ linii nakreślonych w rozmaiłości V_n .

Dla $k \neq h$ wektor o składowych — ω_{ak} , rzucony na kierunek $[\beta]$, przedstawia kąt, utworzony przez kierunki dwóch linii $[h]$, z których jedna przechodzi przez punkt O , drugi przez punkt P najbliższy punktu O na kierunku $[k]$, rzucony na układ płaski $[h\beta]$ i podzielony przez OP . Z uwagi na związki

$$\omega_{ahk} = \omega_{akh},$$

wynikające z równań (6), można będzie powiedzieć, że wektor ten przedstawia krzywiznę pośrednią albo mieszaną względem V_{n+m} dwóch kongruencyj $[h]$ i $[k]$ linii, nakreślonych w rozmaiłości V_n . Otrzymaliśmy tym sposobem niezauważoną dotąd, o ile wiem interpretację skrócenia geodetycznego linii nakreślonych na zwykłych powierzchniach.

Interpretacje te można łatwo rozciągnąć na przypadek, w którym rozmaiłość V_{n+m} jest jakakolwiek, jeżeli zważymy, że przy pomocy rozważań, odnoszących się do otoczenia oznaczonego punktu O , możemy zamiast niej podstawić zawsze rozmaiłość euklidesową o $n+m$ wymiarach, styczną do rozmaiłości V_n w punkcie O .

Jeżeli w równaniach (C) położymy $k=i, h=j$, znajdziemy w szczególności:

$$(C') \quad \left\{ \begin{aligned} \sum_1^{n+m} (\omega_{ai} \omega_{ajj} - \omega_{ajj}^2) + \frac{1}{4} \sum_1^{n+m} c_{uv,uv} (\xi_i^{(u)} \xi_j^{(v)} - \xi_i^{(v)} \xi_j^{(u)}) \\ (\xi_i^{(v)} \xi_j^{(u)} - \xi_i^{(u)} \xi_j^{(v)}) = \frac{1}{4} \sum_{pr, st} a_{pr, st} (\lambda_i^{(p)} \lambda_j^{(r)} - \lambda_i^{(r)} \lambda_j^{(p)}) (\lambda_i^{(s)} \lambda_j^{(t)} - \lambda_i^{(t)} \lambda_j^{(s)}). \end{aligned} \right.$$

A ponieważ (P. IV. 4. (G)) $\omega_{ai} \omega_{ajj} - \omega_{ajj}^2$ jest wyrażeniem krzywizny całkowitej powierzchni geodezyjnej rozmaiłości V_n , przechodzącej przez jakikolwiek punkt oznaczony O i określonej przez dwa kierunki $[i]$ i $[j]$, a uważanej za należną do rozmaiłości euklidesowej V_s , określonej przez te kierunki i kierunek $[a]$, można więc ją nazwać krzywizną całkowitą układu płaskiego $[ij]$ rozmaiłości V_n względem kierunku $[a]$ normalnego do V_n . A zatem wzory (C') wyrażają twierdzenie następujące: „Niechaj O będzie jakimkolwiek punktem rozmaiłości V_n , zawartej w rozmaiłości V_{n+m} ; niechaj $[1], [2], \dots, [m]$ będą kierunki, przez punkt O przechodzące, z których każde dwa są względem siebie ortogonalne i wszystkie normalne do rozmaiłości V_n . Suma krzywizn całkowitych powierzchni geodezyjnej σ rozmaiłości V_n , przechodzącej przez punkt O , jakkolwiek danej, względem kierunków $[1], [2], \dots, [m]$, jest niezależna od wyboru tych kierunków”.

Jeżeli krzywiznę tę nazwiemy krzywizną powierzchni σ względem V_{n+m} , można będzie według wzorów (1) powiedzieć, że: „Krzywizna Gaussa lub krzywizna bezwzględna powierzchni σ w każdym punkcie O jest równa krzywiznie powierzchni σ względem V_{n+m} , powiększonej o krzywiznę bezwzględną powierzchni geodezyjnej rozmaiłości V_{n+m} stycznej do powierzchni σ ”.

Zauważmy na koniec, że w przypadku $n=3, m=1$ wzory (C) i (D) przybierają odpowiednio postać:

$$\omega_{11} \omega_{22} - \omega_{12}^2 + \sum_1^3 \gamma^{(uv)} z_u z_v = G,$$

$$\begin{aligned} \frac{d\omega_{11}}{dx_2} - \frac{d\omega_{12}}{dx_1} + \sum_1^2 \omega_{ik} \{ \gamma_{k12} - \gamma_{k21} \} + \omega_{ik} \gamma_{ki2} - \omega_{2k} \gamma_{ki1} \} \\ = (-1)^i \sum_{uv}^3 \gamma^{(uv)} z_u z_{i+1/v}, \end{aligned} \quad (i=1, 2)$$

gdzie G oznacza niezmiennik Gaussa dla formy φ , i gdzie przy założeniu:

$$c \gamma^{(uv)} = c_{u+1, v+2} + c_{v+1, u+2}$$

umawiamy się, by skłánniki przystające do siebie według mod. 3 uważać za równoważne.

ALF GULDBERG,

UEBER SIMULTANE LINEARE DIFFERENZGLEICHUNGEN.

(O RÓWNIANIACH RÓŻNICOWYCH LINIOWYCH JEDNOCZESNYCH).

Die Theorie der linearen Differentialgleichungen und die Theorie der linearen Differenzgleichungen haben bekanntlich mehrere Berührungspunkte. Diese Thatsache hat man auch ziemlich eingehend benutzt, wenn es sich um das Studium einer linearen Differenzgleichung¹⁾ handelte, dagegen hat man, meines Wissens, beim Studium der simultanen linearen Differenzgleichungen diese Thatsache sich weniger zum Nutzen gezogen.

In den folgenden Zeilen erlaube ich mir einige hierher gehörende Sätze kurz zu besprechen.

Man nennt ein Differenzgleichungssystem ein lineares, wenn dasselbe die Form hat:

$$(1) \quad y_{x+1}^{(i)} = \sum_{k=1}^n A_{ik} y_x^{(k)} + A_{i, n+1},$$

($i = 1, 2, \dots, n$)

wobei die A Functionen der x bedeuten, und zwar nennt man dieses System ein homogenes lineares, wenn die $A_{i, n+1}$ gleich Null sind.

¹⁾ Siehe z. Beispiel Markoff: Differenzenrechnung p. 146 fg. siehe auch: Encyclopädie d. mathematischen Wissenschaften, Bd. I, p. 982.